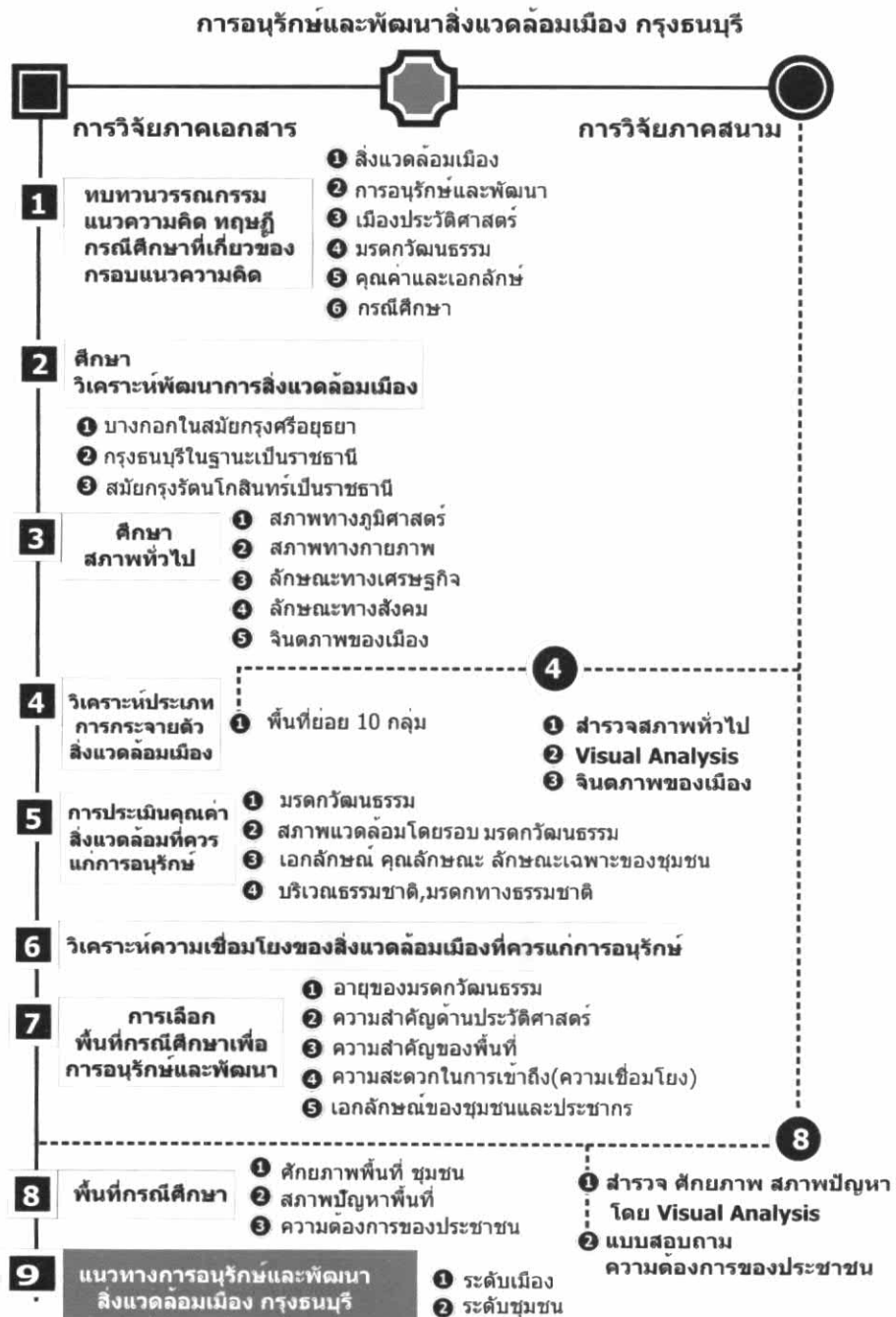

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

บทนี้เป็นขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย หัวข้อ การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมือง กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นลำดับขั้นตอนในการทำวิทยานิพนธ์ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย

3.1 วิธีดำเนินการวิจัยและข้อมูลในการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยมีเป้าหมาย คือ การหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมืองของพื้นที่ศึกษากรงธนบุรี โดยผู้วิจัยจะทำการเลือกพื้นที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาภายในขอบเขตพื้นที่ศึกษามาเป็นกรณีศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาในระดับบริเวณเพื่อเป็นตัวแทนให้กับพื้นที่อื่นๆ หรือนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับพื้นที่แล้วแต่ละกรณีไป ดังนั้นในการดำเนินการวิจัยนี้ จึงมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้ (ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3.1)

3.1.1 การวิจัยภาคเอกสาร

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนวรรณกรรม แนวความคิด ทฤษฎี งานวิจัยและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษา ค้นคว้า ทำความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาและวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมเมืองและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี ได้แก่

(ก) ความหมายและประเภทของสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมเมือง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมของเมืองที่ควรแก่การอนุรักษ์

(ข) ความหมายหรือแนวความคิดและหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม เมืองและชุมชนประวัติศาสตร์

(ค) แนวความคิด ทฤษฎีและหลักการประเมินคุณค่าและเอกลักษณ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

(ง) กรณีศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นตัวอย่างในการนำมาเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยได้

ขั้นตอนที่ 2 ค้นคว้า ศึกษาและวิเคราะห์พัฒนาการของสิ่งแวดล้อมเมือง ในแต่ละยุคของกรุงธนบุรี เพื่อทำความเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา บทบาทและความสำคัญในพื้นที่และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกษัตริย์พระองค์เดียวของกรุงธนบุรี โดยมีศึกษา ดังต่อไปนี้

(ก) บางกอกในฐานะเป็นเมืองท่า เมืองหน้าด่านในสมัยกรุงศรีอยุธยา

(ข) กรุงธนบุรีในฐานะเป็นราชธานีของสยาม

(ค) กรุงธนบุรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของสยาม

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาและวิเคราะห์สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาข้อมูลในยุปัจจุบันของพื้นที่ศึกษากรงธนบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 2 เขต คือ เขตบางกอกน้อยและเขตบางกอกใหญ่ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพของสิ่งแวดล้อมของเมืองที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยสรุปด้วยหลักการวิเคราะห์จินตภาพของเมืองของ Kevin Lynch

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ประเภทและการกระจายตัวของสิ่งแวดล้อมเมือง โดยแยกประเภทของสิ่งแวดล้อมเมือง จากการผนวกแนวความคิดขององค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO กับแนวคิดของสรรเพชร นนทภักดิ์ โดยขั้นตอนนี้จะแบ่งพื้นที่เพื่อการวิเคราะห์และการสำรวจออกเป็นพื้นที่ย่อย โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ตามลักษณะพื้นที่จากผลการวิเคราะห์จินตภาพของเมืองที่สามารถเห็นได้ชัด ดังนี้

(ก) ลักษณะทางด้านขอบเขตของพื้นที่ ซึ่งมีการแบ่งแยกพื้นที่ออกโดยชัดเจน ได้แก่ เส้นถนนสายหลัก แม่น้ำ ลำคลอง สะพาน เป็นต้น

(ข) ลักษณะของย่านที่กระจุกตัวของกิจกรรม ได้แก่ ย่านพาณิชยกรรม ย่านชุมชนพักอาศัย ย่านสถานที่ราชการ ย่านตลาด ย่านเกษตรกรรม รวมทั้งลักษณะขอบเขตการปกครอง(แขวง)

ขั้นตอนที่ 5 ประเมินคุณค่าและเอกลักษณ์ของสิ่งแวดล้อมเมือง ในขั้นตอนนี้เป็นการประเมินคุณค่าและเอกลักษณ์ของสิ่งแวดล้อมเมือง ที่ได้วิเคราะห์ไว้จากขั้นตอนที่ 4 เพื่อวิเคราะห์หาสิ่งแวดล้อมเมืองที่ควรแก่การอนุรักษ์ โดยมีหัวข้อในการพิจารณา เพื่อการประเมินคุณค่าสิ่งแวดล้อมเมืองจากแนวความคิดของ Roy Worskett และรองศาสตราจารย์สิทธิพร ภิรมย์ รัน เพื่อเหมาะสมกับพื้นที่ ดังนี้

(ก)มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

(ข) สภาพโดยรอบของมรดกวัฒนธรรม สิ่งก่อสร้าง แหล่ง หรือ พื้นที่ (Setting)

(ค)เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และลักษณะเฉพาะ (Identity) ของชุมชน

(ง) บริเวณธรรมชาติ(Natural Areas)มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage)

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมเมืองที่ควรแก่การอนุรักษ์ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะของความเชื่อมโยงในรูปแบบของการสัญจรและความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมกับพื้นที่โดยรอบ

ขั้นตอนที่ 7 การเลือกพื้นที่กรณีศึกษา เป็นหลักการคัดเลือกหาพื้นที่สำหรับเป็นพื้นที่กรณีศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนา โดยการเลือกพื้นที่กรณีศึกษาใช้เกณฑ์การพิจารณาที่เหมาะสมกับการเลือกพื้นที่และแสดงถึงศักยภาพและความสำคัญของตัวมรดกทางวัฒนธรรม จากแนวความคิดของประนอม ตันสุขานันท์ และบริษัท ชินครอนกรุ๊ป จำกัด โดยเลือกพื้นที่ที่ได้ค่า

คะแนนมากที่สุดเพื่อนำมาเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมืองและตัวมรดกวัฒนธรรม

3.1.2 การวิจัยภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 8 พื้นที่กรณีศึกษา หลังจากการเลือกพื้นที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแล้ว ทำการวิเคราะห์พื้นที่กรณีศึกษาอย่างละเอียดอีกครั้ง จากทำการสำรวจสภาพพื้นที่และปัญหาของพื้นที่รวมทั้งการสำรวจพื้นที่โดยใช้หลักการ Visual Analysis และใช้แบบสอบถามแสดงความคิดเห็นและการสัมภาษณ์คนในพื้นที่โดยให้มีส่วนร่วมประชาชนมากขึ้น โดยรวบรวมข้อมูลของพื้นที่มาทำการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพ ปัญหาและความต้องการของพื้นที่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมทั้งการเก็บข้อมูลแสดงความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่โดยแจกแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 9 เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมือง กรุงเทพมหานคร โดยเสนอแนะการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมือง ทั้งระดับเมืองและระดับบริเวณ ซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษาที่ได้คัดเลือกไว้ในขั้นตอนที่ 7 โดยยึดหลักการอนุรักษ์ของระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528 รวมทั้งหลักการของ Roy Worskett, นิจ ฮิญาธิระนันท์ และกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987) ในการเสนอแนวความคิดในการเพื่อบริหารสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโดยรอบที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับการประกอบกิจกรรมและการใช้พื้นที่และเพื่อเป็นพื้นที่ต้นแบบในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่และปรับใช้ให้กับพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนั้นสามารถแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) และแบบสอบถาม

ก.การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เป็นการสำรวจศักยภาพและปัญหาของพื้นที่ โดยจัดทำกรรวบรวมบันทึกข้อมูลลงบนแผนที่ดิจิทัล (GIS) สำรวจและถ่ายภาพสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน โดยมีหัวข้อดังนี้

1. ด้านศักยภาพของพื้นที่ ได้แก่ การเข้าถึง การสัญจร ด้านภูมิทัศน์ด้านสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม ด้านการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วม ความเชื่อมโยง
2. ด้านปัญหาของพื้นที่ด้านต่างๆ

ข. การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยการตอบแบบสอบถามของประชาชนในพื้นที่และบุคคลภายนอกที่เข้ามาใช้พื้นที่ ทั้งนี้ในการสุ่มตัวอย่างจะทำการแจกแบบสอบถามให้ครอบคลุม ทุกกลุ่มชุมชนที่อยู่ในกลุ่มพื้นที่การศึกษาที่ได้เลือกไว้ ให้เป็นพื้นที่ตัวแทนในการเสนอแนวทางอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมืองกรุงเทพมหานคร ซึ่งรูปแบบคำถามในการแจกแบบสอบถามมีประเด็นหลักๆ ดังนี้ คือ

1. ข้อมูลด้านศักยภาพของพื้นที่
2. ข้อมูลด้านสภาพปัญหา ที่มีเกิดขึ้นของชุมชนและสถานที่

สำคัญ

3. ข้อมูลความต้องการของพื้นที่
4. ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ที่มี

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมภายในชุมชน

5. ข้อมูลด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่

3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ตำรา หนังสือ วิทยานิพนธ์ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ สถิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ กรมแผนที่ทหาร สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานผังเมืองกรุงเทพมหานคร กรมโยธาธิการและผังเมือง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานเขตบางกอกน้อยและเขตบางกอกใหญ่ ห้องสมุดสถาบันการศึกษาต่างๆ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ

3.3 ขนาดประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ในการสุ่มขนาดของตัวอย่างที่จะนำมาใช้ในการวิจัยนี้ ทางผู้วิจัยจะสุ่มขนาดตัวอย่างประชากร โดยใช้ประชากรในกลุ่มพื้นที่การศึกษาที่จะทำการเลือกเป็นตัวแทนของพื้นที่ศึกษากรุงเทพมหานครทั้งหมด โดยใช้สูตรการหากกลุ่มตัวอย่างของยามานะ (Yamane, 1967)¹

$$\text{จากสูตร} \quad n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

โดย n คือ ขนาดของตัวอย่างที่ควรสุ่ม

N คือ ขนาดประชากรทั้งหมด

e คือ ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม(กำหนดให้ความคลาดเคลื่อน=5%หรือ 0.05)

¹สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, "ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์," (บริษัทเฟื่องฟ้า พรินติ้ง จำกัด, 2546), หน้า 141

จากจำนวนประชากรเขตบางกอกใหญ่ ปี พ.ศ. 2547 พบว่า มีประชากรทั้งสิ้น 82,676 คน ดังนั้นจำนวนตัวแทนในการสุ่มขนาดตัวอย่าง โดยใช้สูตรข้างต้น คือ

$$n = \frac{82,676}{1+82,676 \times 0.05^2} \quad n = \frac{82,676}{207.69} \quad n = 398 \text{ คน}$$

ดังนั้น การสุ่มขนาดตัวอย่างในการนำมาใช้ในการวิจัยนี้ คือ 398 คน

3.4 การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การประมวลผล

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ และจากการแจกแบบสอบถามประชาชนในชุมชนและกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาเป็นตัวแปรในการประเมินคุณค่าและเอกลักษณ์ ของมรดกวัฒนธรรม หรือที่เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาและความต้องการภายในพื้นที่ เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต่อไป

3.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทุกข้อมูมิ เมื่อรวบรวมข้อมูลแล้วทำการแสดงข้อมูลในรูปแบบตารางและบรรยายในเชิงพรรณนา โดยแสดงเหตุผลประกอบข้อมูลปฐมภูมิ เมื่อทำการรวบรวมข้อมูลแล้วเสร็จ ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.วิเคราะห์ประเภท การกระจายตัวของสิ่งแวดล้อมเมือง นำข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิมาจัดเรียงในกรอบการศึกษา โดยแบ่งเป็นสิ่งแวดล้อมเมืองออกเป็น 5 ประเภท จากนั้นอธิบายโดยใช้การเปรียบเทียบในรูปแบบของตารางและแผนที่

2.วิเคราะห์การเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมเมืองระหว่างสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโดยรอบที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับการประกอบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ รวมถึงการเชื่อมโยงกับพื้นที่อนุรักษ์อื่นภายในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างโครงข่ายของการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างมีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

3.วิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาพื้นที่ เป็นการวิเคราะห์พื้นที่ ซึ่งเป็นขั้นตอนหลังจากการสำรวจพื้นที่ในขั้นตอนที่ 9 เพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของพื้นที่กรณีศึกษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมือง กรุงเทพมหานคร